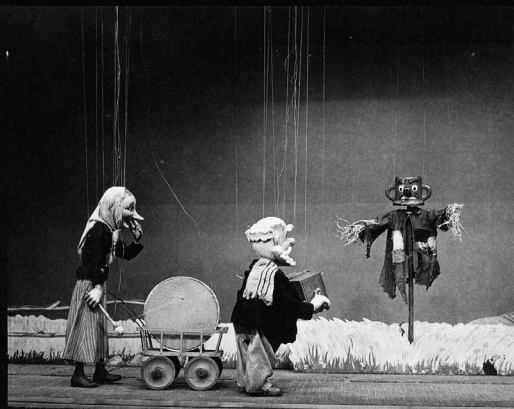

72/2

78/2

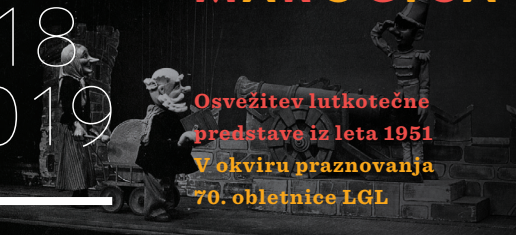
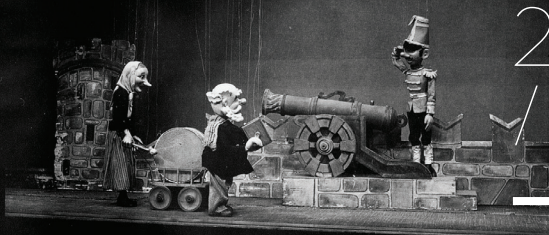
80/1

LUTKOVNO
GLEDALIŠČE
LJUBLJANA

SEZONA
2018
/2019

JAN MALÍK
ŽOGICA
MAROGICA

Osvežitev lutkotečne
predstave iz leta 1951
V okviru praznovanja
70. obletnice LGL

75/2

76/2

LUTKOVNO
GLEDALIŠČE
LJUBLJANA

VELIKI ODER LGL
PREMIERA 27. NOVEMBER 2018
SEZONA 2018/2019

4+

JAN MALÍK
**ŽOGICA
MAROGICA**

Osvežitev lutkotečne
predstave iz leta 1951
V okviru praznovanja
70. obletnice LGL

Režiser **Jože Pengov**
Zasnova in izdelava lutk **Ajša Pengov**
Zasnova scene **Ernest Franz**
Avtor glasbe **Bojan Adamič**
Izdelava scene **Lado Skrušny**

Režiser osvežitve **Brane Vižintin**
Prevajalka **Tatjana Jamnik**
Dramaturginja **Jera Ivanc**
Lektorica **Metka Damjan**
Oblikovalec svetlobe **Danilo Korelec**
Kostumografinja **Nina Jordanovski**

IGRALCI IN ANIMATORJI

Polonca Kores *Žogica Marogica, Babica (animira), Ptiček Kraljiček (govori), Tretji zmajček (govori)*
Matevž Müller *Dedek, Prvi zmajček (govori)*
Alenka Tetičkovič *Pripovedovalka, Babica (govori)*
Lovro Finžgar *Policist, Stražar, Strašilo Motovilo, Glas iz radia, Drugi zmajček, Žogica Marogica (animira), Zmaj Tolovaj (animira rep), Ptiček Kraljiček (animira)*
Boštjan Sever k. g. *Zmaj Tolovaj, Črpalkar, Kužek Postružek, Žogica Marogica (animira), Ptiček Kraljiček (okarina), Prvi zmajček (animira), Tretji zmajček (animira)*

Vodja predstave in oblikovalec zvoka **Izidor Kozelj**
Producentka **Ana Rokvič Pinterič**
Scenski tehnik **Iztok Vrhovnik, Alojz Milošič, Slobodan Ilić, Richard Maasarani**
Lučni mojster **Danilo Korelec**
Izdelava in navezava lutk, scene in kostumov
Iztok Bobić, Polona Černe, Zala Kalan, Marjetka Valjavec, Sandra Birjukov
Snemanje vokalov in predelava izvirnih posnetkov **Izidor Kozelj.**

Na babičin boben igra **Jošt Rogelj.**

JERA IVANC
OB JUBILEJU

Ustanovitev osrednjega slovenskega lutkovnega gledališča sega v leto 1948, ko je bila na prenosnem odru v dvorani sedanjega Mestnega gledališča ljubljanskega premierno uprizorjena marionetna predstava *Udarna brigada*, za dejanski začetek novega lutkarstva, ki je presegel sokolsko in partizansko tradicijo, pa veljata uprizoritvi *Martina Krpana* v sezoni 1949/50 in *Žogice Marogice* v sezoni 1950/51. Jubileji so dobra priložnost za vsakovrstne retrospektive, za prikaz in oceno preteklega dela, za razmislek o sedanjem in za načrtovanje prihodnjega ali, kot je ob jubilejni šestdeseti obletnici zapisala takratna umetniška vodja LGL Jelena Sitar Cvetko: »Ozrmo se, od kod prihajamo, če si želimo vedeti, kam gremo ...« Seveda pa ne smemo pozabiti, da pogled nazaj brez kritičnega premisleka vodi v neselektivno obnavljanje tradicije – po načelu, da je dolgoživost že sama po sebi jamstvo za kvaliteto.

Od *Krpana* in *Marogice* je slovenska lutkarija doživela še mnogo pomembnih prelomov in je danes povsem v koraku s sodobnimi lutkovnimi trendi. A te bomo v »muzejskih postavitvah« težko našli. Edini konceptualni poseg v Pengovovo *Žogico Marogico* je prelom s tradicijo »ljubljske marionetne šole«, stroge delitve na animatorje in na govorce oziroma, v žargonu risanih filmov, sinhronizatorje; namesto devetih govorcev in sedmih animatorjev danes zadostuje pet animatorjev-igralcev. Ampak tradicija delitve je vztrajna; šele v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja so začele nastajati marionetne predstave, ki so z njo (vsaj delno) prekinile, v nekaterih, zlasti »muzejskih« predstavah pa vztraja še danes. Na ogled jo dajemo tudi v prvih osmih, jubilejno razgaljenih ponovitvah *Žogice Marogice*.

Odločitev, naj osvežena predstava, čeprav obrzdana s staro, spregovori v kar se da lutkovnem jeziku, je razkrila številne druge simptome že omenjene delitve, za ozdravitev katerih je potrebno več kot le združitev animatorja, govorca in igralca v eni osebi. Posledica šibke vere v lutko je gostobesednost izvirnika, ki daje prednost pripovedovanju pred prikazovanjem; danes je, prav nasprotno, vera v lutko močna, a peša vera v besedo. No, neskladja smo se lotili z drobnimi in debelimi dramaturškimi črtami; opise dejanj smo zamenjali z lutkovnimi prizori; v okvirih dovoljenega in možnega smo se posvetili dramaturgiji zvoka ter vpletli radijski posnetek o izginotju žogice, kot ga je napisal Malík – in smiselno izkoristila radijska priredba Emila

Smaska, predstava pa izpustila. Ostalo je še nekaj dramaturško šibkih točk, ki jih je Smaskova priredba precej dobro rešila, vendar se za tako radikalne posege v besedilo nismo odločili. Sledili smo Malikovemu besedilu, a v novem prevodu.

Kako debelo smo pogledali, ko smo ugotovili, da je izvirnik v nekaterih delih precej okrutnejši od prvega prevoda v tipkopisu in predstave. Če strnem »najboljše«, je to precej problematičen svet: otroke puščamo same, da jih ugrabijo, jim grozimo s fizičnimi kaznimi in oblagamo s krivdo; veselimo se orožja, streljanja, municije – *sablja mi bo pomagala / puška vsakogar pregnala* v prevodu Tatjane Jamnik prepeva Marogica; poveljučujemo gost promet, polne tanke bencina in olja; smo srečni, ko Tolovajeve otroke odpihnemo, da utonejo, se raztrgajo na smrekah in padejo po skalovju. Tudi tovrstne *problematične* odlomke – ki ne ponujajo smiselne rešitve problema, torej niso *problemski*, – smo reševali s črtami oziroma z izbiro sprejemljivejše različice.

Morda nam je uspelo in bo kdo skozi razredčeno listje tradicije uzrl svet, v katerem odrasli prepotujemo mesta, polja in gozdove, da bi našli izgubljenega, pobeglega, ugrabljenega otroka, na poti pa pomagamo osamljenim, revnim in lačnim. Naj bo osvežena *Žogica* droben poskus sprave med starim in novim, med lutkovnim in dramskim, med besedo in lutko, med zgodbo in sliko, med literaturo in gledališčem.

»Vidiš, dedek, kako se je zasukalo. Ti si hotel fantka, jaz punčko, sporazumeti se nisva mogla, pa ne bo niti fantiček niti punčka, marveč žogica. In ker je tako lepo marogasta, bo to najina Žogica Marogica.«

»Jaz sem mala žogica, Žogica Marogica, rada pojem, plesat znam in z otroki se igram. Če poreden si, le pazi, da te žoga ne oplazi! Sem vesela žogica, Žogica Marogica.«

Žogica Marogica je ena od tistih predstav, ki, kot kaže, nikoli zares ne zastara. Dedek je svojo lajno v Ljubljani prvič zavrtel leta 1951 in do današnjega dne je bila predstava na odru Lutkovnega gledališča Ljubljana uprizorjena že 1371-krat.

Lutkovno igr *Miczech Fliczech* je leta 1936 napisal češki režiser in zgodovinar Jan Malík, ki mu je za navdih služila znana češka pravljica o porednem fantiču Budulinku. Lutkovna predstava po njegovi predlogi je bila prvič uprizorjena 29. novembra 1936 v Pragi, v gledališču Umělecká výchova. Kot se spominja lutkovni animator Črt Škodlar, je pravljico s Češke prinesel in jo prevedel kot *Žogico Nogico* radijski urednik Emil Smasek. K uglasbitvi pesmi je povabil skladatelja Bojana Adamiča in nastala je radijska igra, ki se je Jožetu Pengovu zdela kot nalašč za lutkovno predstavo. »To je krasno!« je dejal Jože Pengov in napravil nepozabno lutkovno predstavo. Poimenoval jo je *Žogica Marogica*.

Žogici je doslej glasove posodilo 14 igralk. V enajstih preostalih vlogah se je v petih desetletjih zvrstilo 39 različnih glasov.

Žogica Marogica, 1951 | Lutkar, režiser in prvi umetniški vodja Mestnega lutkovnega gledališča (danes LGL) Jože Pengov je *Žogico Marogico* postavil na ljubljanski marionetni oder, ki se je tedaj nahajal na današnjem Levstikovem trgu ob Šentjakovski cerkvi. Po prvih dveh predstavah Mestnega lutkovnega gledališča, *Udarni brigadi* (1948) in *Martinu Krpanu* (1950), je *Žogica Marogica* predstavljala nadaljnji korak v smer pravljичnega gradiva na lutkovnih odrih. Kot piše Edi Majaron v knjigi *Vera v lutko*, pa ne gre za klasično pravljico, ampak za »antipravljico«. Čeprav v njej prepoznavamo pravljичne elemente (ugrabitev »princese«, preizkušnje, spoznanje), v njej nastopajo otroku poznane osebe in motivi iz vsakdanjega življenja (papirnati zmaj, žoga, bencinska postaja, strašilo ...). Glasbo, ki jo je prispeval skladatelj Bojan Adamič, so, kot se spominjajo sodobniki, vrsto let izvajali v živo izza odra, na harmoniju, ob spremljavi bobna, kar je predstavi dajalo posebno draž.

Tehnične novosti | Poleg vsebinskega premika je velika novost, ki jo je pri nas uvedel Jože Pengov, tudi odrski tekoči trak. Kot navaja Matjaž Loboda v katalogu ob razstavi o Jožetu Pengovu leta 2004 v Slovenskem gledališkem muzeju, je bila ta tehnična novost prvič uporabljena na lutkovnih odrih prav ob krstni uprizoritvi *Žogice Marogice* leta 1936 v Pragi in je »v naslednjih letih močno vplivala tudi na razvoj lutkovne dramaturgije« – dramaturgije potovanja. Poleg uvedbe tekočega traku, ki je omogočal spremembo prizorišča pri odprti zavesi, je tedaj uspeh *Žogice Marogice* pospremil tudi novi marionetni oder z dvema mostičema za animatorje in pomembne tehnične rešitve glavnega lutkovnega tehnologa Cirila Jagodica.

»Nekaj neverjetnega se mi je zgodilo pred nekaj leti. K meni je pristopila neka gospa in rekla: »Vi ste igrali Žogico Marogico!« In sem rekla, ja, kako pa to veste, in je rekla: 'Glas.' No, ta je pa dobra, po glasu me je prepoznala!« – **Darja Macarol Pate, četrta recitatorka Žogice Marogice**

Žogica Marogica je marioneta na 2,17 m dolgih nitih.

Natanko kopijo Žogice Marogice si danes lahko ogledate in se je tudi dotaknete, jo potežkate in vidite, kako odpira oči in usta, na stalni razstavi Lutkovnega muzeja na Ljubljanskem gradu.

Marionete | Gre za prvo predstavo Mestnega lutkovnega gledališča, za katero je vse lutke oblikovala Ajša Pengov, prva »hišna« kiparka gledališča. Ajša Pengov je marionete rahlo stilizirala in jih s tem oddaljila od razumevanja lutkovnega gledališča kot »pomanjšanega človeškega« gledališča. Lutke so začele pridobivati svoje proporce, svojo stilizacijo in svoje zakonitosti. Tehnično jih je izpopolnil lutkovni tehnolog Ciril Jagodic.

Scenografija | Prva scenografija za *Žogico Marogico* je nastala po ideji Lada Skrušnega – vodje gledališke delavnice SNG, predvojnega lutkarja, slikarja in scenografa. Novo različico scenografije je kasneje pripravil arhitekt Ernest Franz – kopijo njegove scenografije uporabljamo tudi v današnji rekonstrukciji predstave.

en lik = en recitator + en animator

Kot se spominjajo sodobniki, je bila takšna delitev nujna zaradi prostorskih zakonitosti, hkrati pa je na takšen način režiser za določeno vlogo lahko našel najustreznejši glas (recitatorja).

Animatorji in recitatorji | Jože Pengov je vse od začetka svojega delovanja vztrajal pri dosledni delitvi vlog med recitatorje in animatorje. Animatorji so tako oživiljali lutke z marionetnega mostu nad odrom, medtem ko so recitatorji v prostoru pod odrom lutkam posojali svoj glas. Takšen način uprizarjanja je postal stalnica in je veljal za »ljublansko marionetno šolo«.

»Kako je to mogoče, da so spodaj recitatorji, ki vidijo le marionete, mi, animatorji smo pa zgoraj? Sicer vidimo recitatorje, ampak moramo skupaj delati. Kako? To je silno preprosto, sploh ni problema. ... Gre pravzaprav za duet, kjer dva izvajata isto skladbo, le da na različne instrumente: eden poje, drugi pa izvaja na instrument – v tem primeru je instrument marioneta. In tu pride do ustvarjalne simbioze. Potrebujeteš samo pogled, včasih niti pogleda ne, in drugi takoj reagira. Fina stvar je to.« – **Črt Škodlar, prvi animator Zmaja Tolovaja, Vojaka, Strašila Motovila in Kužka Postružka**

Navdušeni kritiki | Tedanje kritike poleg izjemne usklajenosti animacije in recitacije najbolj izpostavljajo in se čudijo nekaterim domislicam Jožeta Pengova, na primer: kako so glas Strašila Motovila dosegli z recitatorjevim govorom v preluknjan lonec, glasovno stilizacijo Ptička Kraljička pa s kombinacijo navadnega govora in piščalke. Kritiki so hvalili tudi »strašansko« gibljiva usta in vrtljive oči Zmaja Tolovaja. Vse tedanje kritike pa so si enotne v tem, da je prav s to predstavo »lutkovna umetnost pri nas dosegla višino drugih evropskih lutkovnih odrov« (Slovenski poročevalec, 1954), ali pa, kako uprizoritev pomeni »po odlični recitaciji ter po stilni čistosti predstave enega izmed najvišjih vzponov slovenskega lutkarstva.« (Naši razgledi, 1952).

»Pihajte, otroci!
Pomagajte nama!
Pihajte, kolikor morete.
Še! Še!«

»Zdaj boben imava in lajno in žogo sva zopet našla. Nič več ne bo treba po svetu, najlepše je vendar doma.«

Le kdo ve, ali so si ustvarjalci *Žogice Marogice* pred 67 leti mislili, da bodo mali in veliki gledalci tudi danes z enakim navdušenjem in sočutjem pomagali odpihniti zlobnega Zmaja Tolovaja in da bo babičina in dedkova pesem postala ena najbolj znanih slovenskih otroških pesmi vseh časov?

Kužku Postružku je dolga leta glas posojal Nace Simončič.

Svoje glasove so Žogici Marogici posodile: Zdenka Logar, Nejka Kržišnik Laznik, Dragica Gorjan Sežun, Darja Macarol Pate, Zora Dobeic, Barbara Berden, Metka Freljih, Kaja Lesjak, Jasna Škrinjar Taufer, Alenka Pirjevec, Ajša Šunjic, Berta Bojetu, Nina Skrbinšek, Urška Hlebec.

Peter Dougan in Breda Hrovatin sta edina animatorja, ki sta sodelovala pri predstavi neprekinjeno vse od leta 1951.

**krat
6.000!**

France Gajeta, ki je v predstavi posojal glas Dedku, in Vera Stich, ki je posojala glas Babici, sta izračunala, da sta pesmico o bobnu in lajni ter Žogici Marogici v svojem življenju zapela več kot 6.000-krat, v vsaki predstavi po 12-krat.

TJAŠA BERTONCELJ

VEČNO ISKANJE

JOŽETA PENGOVA

* Jože Pengov v zborniku
MLG (ob 10-letnici gledališča),
1958. Mestno lutkovno
gledališče Ljubljana; Jože
Pengov v »O režiji lutkovne igre«,
Lutka 32, 1979. ZKOS Ljubljana.

JOŽE PENGOV JE ZAPISAL ...* | Verujem v to, da bodo tudi tisti, ki imajo danes lutkovno umetnost za nekakšno nepotrebno izgubljanje časa, spoznali, da ni tako in da je lutkovna umetnost stvarnost, ki ji ni moč odrekati njenega mesta v kulturi slehernega naroda.

Lutkovna umetnost | Lutkovna umetnost ima svojo vsebino, svojo dramaturgijo, svojo odrsko tehniko, svoj način igranja, svoj glasbeni izraz. Ima torej svoje poslanstvo. Vse komponente, ki sestavljajo predstavo: vsebina, lutke, govor, animacija, scena, glasba in luč, morajo biti v enaki meri stilizirane. Takrat lahko govorimo o ubranosti predstave, takrat pravljica ali satira, ki je čista in popolna neresničnost, zaživi v očeh gledalca, da jo sprejema in doživlja kot nekaj popolnoma resničnega.

Marionete | ... so fantazija, pravljичna slika, poezija, nežnost brez utripajoče razigranosti, brez vesele razgibanosti – globoko, zasanjano, lepo, tiho, notranje doživetje. Simbol pasivnega in nežnega.

Ročne lutke | ... so razposajena resničnost, parodija, groteska, neugnanost, veselje, poštena zvitost ... in celo uporaba sile za pravičen razplet. Simbol aktivnosti in moči.

Animacija | ... je umetnost in animator je v nekem smislu osebnost. Za to delo mora biti rojen. Z nitkami prenašati svoje podoživljanje vloge na leseno figuro ni obrt ali tehnika, temveč umetnost. Brez dvoma je tehnika potrebna. A če ni v njem tistega bistvenega notranjega posluha in občutka za življenje lesene figure, mu nobena tehnika ne bo pomagala.

Lutka | ... je tudi sama neresnična – kot njeno okolje, je materija. In iluzija je sklenjena, popolna.

... mora biti v likovnem in tehničnem pogledu dognana. Lutka je animatorjev instrument. Na počeni violini ali na razglašenem klavirju tudi največji mojster ne bo mogel posredovati svoje umetnosti, morda kvečjemu tehniko, če bo vzdržal.

Recitatorjev glas | ... mora v polni meri akustično podpreti lik. Svoje podajanje mora prilagoditi celotni zunanosti in značaju, ki ga figura kaže. Skladnost izraza figure in odtenki govora šele dajejo lutki življenje – ob dobri animaciji seveda.

Scenografija | ... je funkcionalni del vsebine glede na dobo, slog in likovno stilizacijo lutke. Lutka je glavno izrazno sredstvo, scena ji je v pomoč in se ji podreja. Podpira jo, a ne ubija.

Glasba | – nepogrešljiva komponenta lutkovne umetnosti. Narekuje jo potreba. Potreba po ubranosti, po močnejši karakterizaciji prizorov ali nastopajočih figur, po ustvarjanju vzdušja.

Razsvetljava | ... ni pasiven, temveč funkcionalen element predstave.

Vsebina | Slog likovne izdelave lutke, okolje, v katerem nastopa, recitator, ki daje lutki glas, animator, ki jo s pomočjo niti oživi, komponist, ki ji da glasbeno spremljavo in vzdušje, barvni spektrum in razsvetljava – vse se mora podrediti vsebini. Vsebina je vodilo, vsebina je merilo stilizacije predstave.

In še ... | dva nadvse važna faktorja sta, ki jima predstava dolguje svoj uspeh: fantazija in domiselnost.

Režiser | To je človek, ki je dodobra spoznal bogate možnosti lutkovnega odra, ki ga je do tega pripeljala velika ljubezen do teh malih 'ponarejenih' igralcev, ki se docela zaveda njihove moči in ga v to priganja živa želja po umetniškem ustvarjanju.

Režiser je kapitan ladje, dirigent orkestra, ki s pravilnim občutkom za mero ureja in oblikuje vse komponente, ki vodijo do predstave. Zavedati se mora, kaj hoče, komu je delo namenjeno, kako ga je treba obdelati, da bo v njem zažarela tista iskra, tista vrednost, tista osnovna ideja, ki je bila avtorju vodilo pri pisanju. Če bo režiser znal komponente uspešno strniti v eno točko – v predstavo, potem bo ta pokazala umetniško prizadevnost, bo v resnici zaživila, postala del gledalca in gledalec del nje.

* Gre za odlomke intervjujev, nastalih v sklopu projekta Lutkovni spomini. V projektu Lutkovni muzej Lutkovnega gledališča Ljubljana zbira spomine, vezane na lutkovno umetnost. Z objavami na spletnem dnevniku Medium pod imenom @lutkovnimuzej jih skuša rešiti pred pozabo.

ANIMATORJI, RECITATORJI, LUTKARJI SO PRIPOVEDOVALI ...

O DOMISELNOSTI IN FANTAZIJI REŽISERJA JOŽETA PENGOVA *

| »Še potem, ko smo že igrali, je bil Pengov na vsaki predstavi; stal je ob odru in gledal, kaj se dogaja z njegovo predstavo, in ko je pogledal gor, je pomenilo, da smo ga kaj polomili. Vse je moralo perfektno uspeli – želel je, da se na odru 'predaja'. | Bil je zelo temeljit, točno je vedel, kaj bo naredil, kaj bo na odru, kakšne lutke in glasbo zahteva. Že vnaprej je vedel, kaj bo lutka tehnično počela, in bedel je nad izdelovanjem lutk; zato so mu fantje izdelali lutko točno tako, da je lahko naredila vse, kar si je zamislil. | Imel je svojo vizijo in zahteval točno udejanjanje na odru – določil nam je točne gibe: koliko korakov smeš narediti, kako se moraš obrniti itd. Mi pa nismo imeli kakšne svobode, smo bili bolj izvajalci.« – **Peter Dougan**

»Naš Pengov je bil natančen »ko hudir«. | Zares je bil sposoben. Nikoli več ni bilo takega režiserja, kot je bil Pengov, to lahko mirne duše rečem. Bil je umetniški vodja, a predvsem režiser, pred katerim smo se bali, da bi ga kje polomili, ker je bil hud. Pa ne, da bi mu kdo kaj zameril, bil je perfekcionista. In to je bilo prav.« – **Metka Macarol Hiti**

»Tokrat je bilo obdobje razcveta, razvoja slovenske lutkarske umetnosti, za kar je stoodstotno zaslužen Jože Pengov, seveda s sodelavci. | Imel je izreden čut za lutke in bil izredno natančen in strog režiser – toliko časa smo ponavljali na vajah, dokler ni bil zadovoljen.« – **Darja Macarol Pate**

»Pengov je že pri *Žogici Marogici* vpeljal tekoči trak, pri *Zvezdici Zaspanski* dvojen, torej dvojno hitrost – en del je bil počasnejši kot drugi. Potem je recimo pri *Ostržku* vpeljal projekcije kot prehod med dejanji. Skratka, poskušal je razširiti možnosti, kolikor jih je tisti skromni oder dovoljeval. Prizadeval si je, da bi za lutkovno gledališče našli tudi slovenska besedila. Pri vsakem besedilu je iskal tudi drugega likovnika. Ta praksa, ki se je držala do sedemdesetih – da je bil oblikovalec lutk stalno zaposlen v lutkovnem gledališču – se mu je zdela nekako omejujoča. | Velika večšina in modrost Pengovove režije je bila v tem, da je znal vztrajati pri odnosu, kako ena lutka reagira na drugo: na to, kar je nekdo rekel ali naredil. Pri tej 'reakciji' je bil Pengov izjemno skrben.« – **Edi Majaron**

Originalne lutke iz Pengovovih predstav *Obuti maček*, *Medveda lovimo* in *Težave Peteršiljkove mame* so na ogled na razstavi **Odprášeno: Jože Pengov – utrinki**, in sicer v preddverju Velikega odra LGL do 10. januarja uro pred vsako predstavo.

Na naslednjih straneh Scenografija od zasnove do izvedbe. Ernest Franz, 1951.

↓ Scenografijo za predstavo *Žogica Marogica* je pripravil inženir Ernest Franz. Prav tako tudi skice, ki jih hranimo v arhivu Lutkovnega gledališča Ljubljana.

A

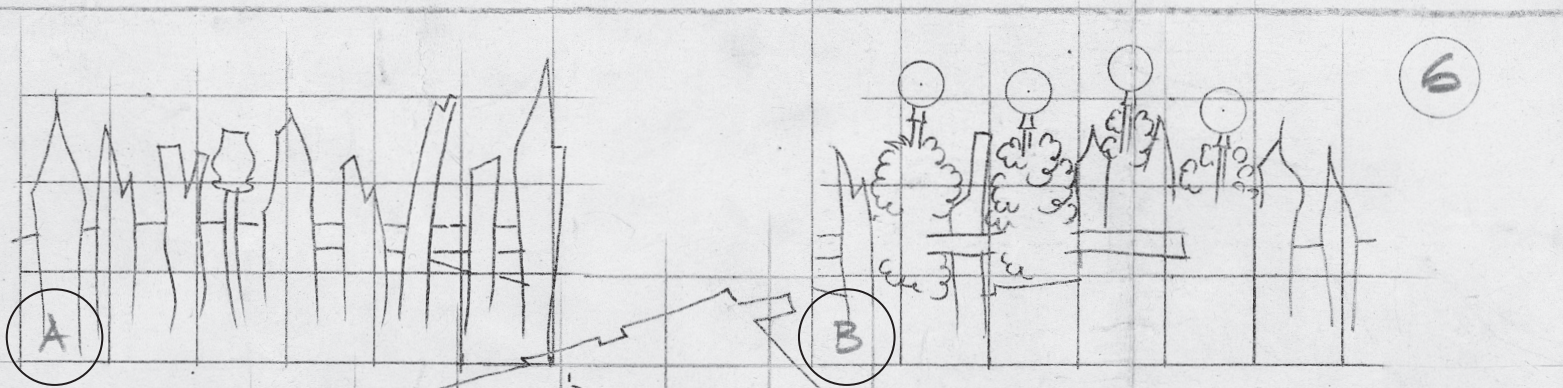
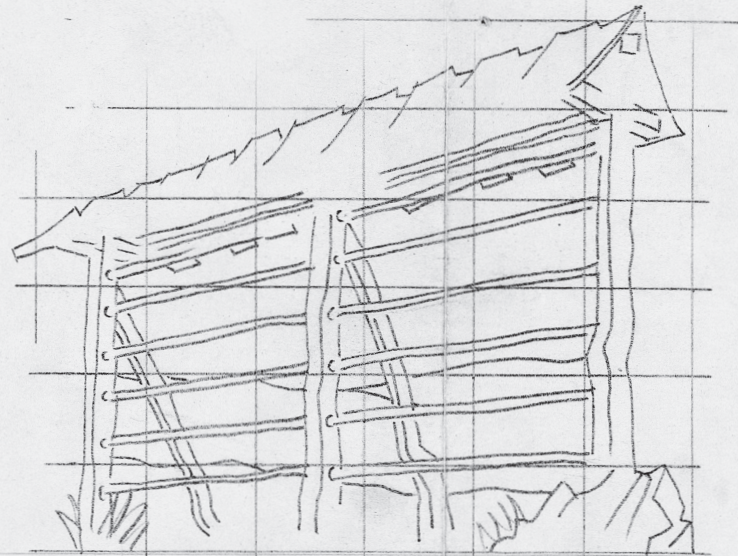
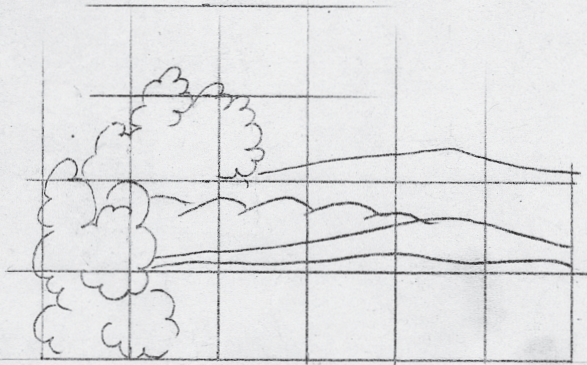
B

C

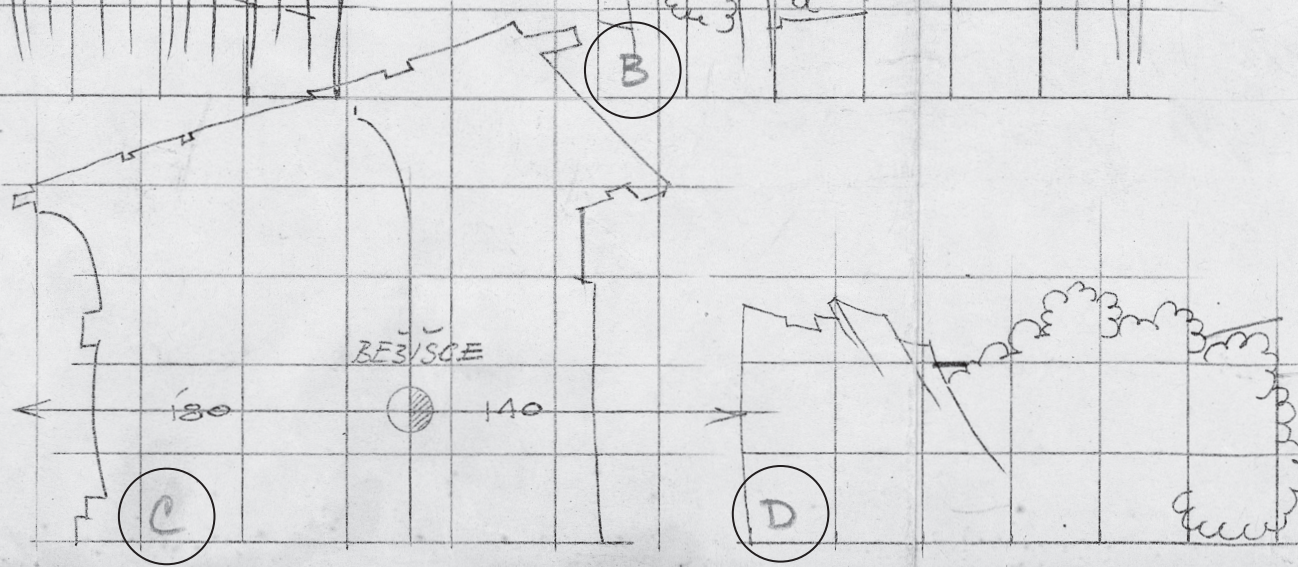
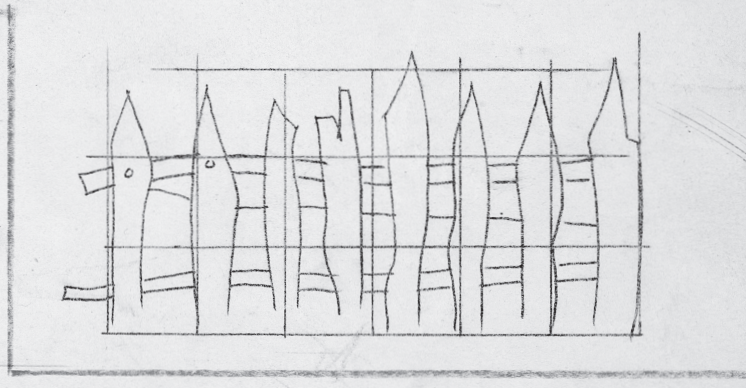
D

6

5A

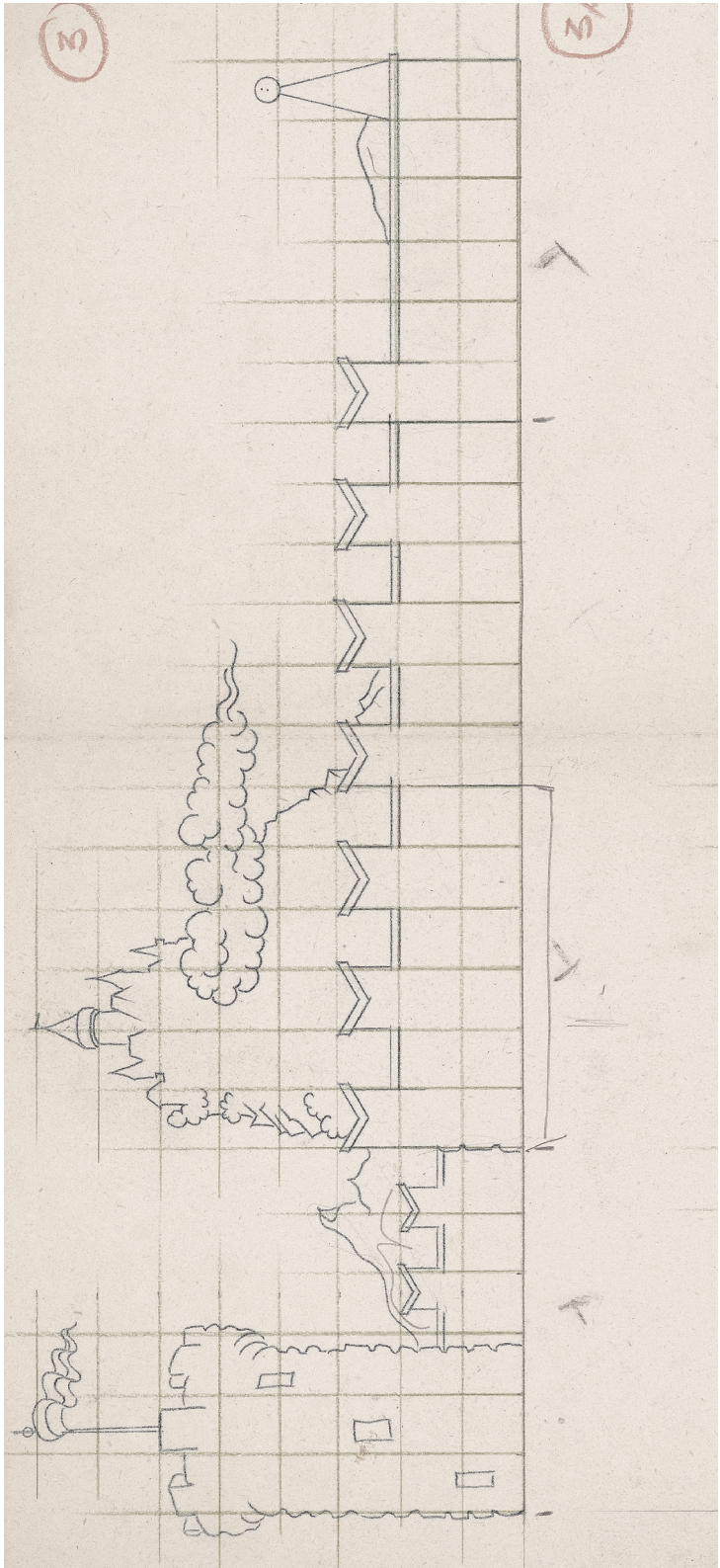
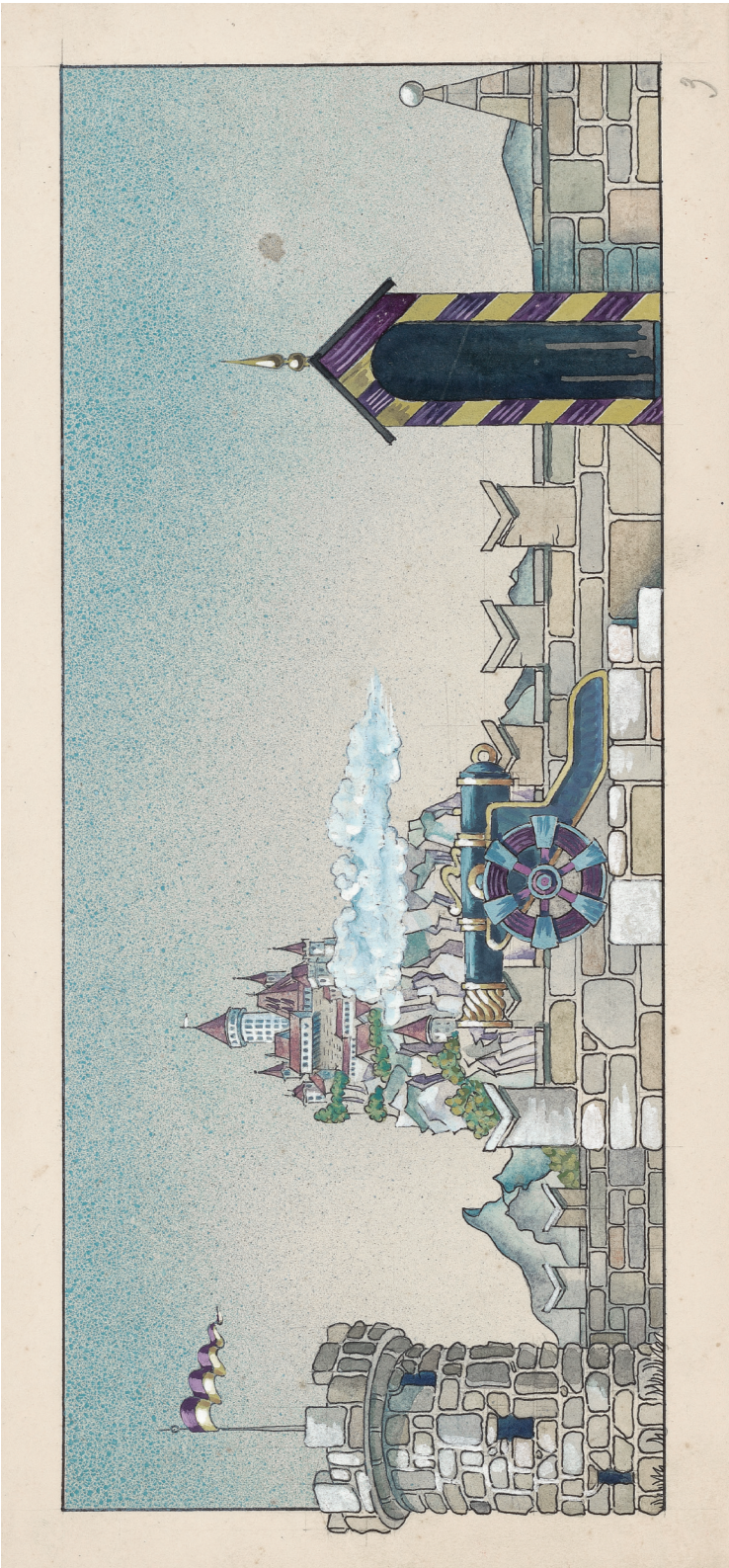
6

BEZVSCHE

130

140

* Zagrebški lutkarski teatrolog Milan Čenčuk o Pengovu, vir: Sigledal.

** Albrecht Roser v: *Jože Pengov*, 2004. Slovenski gledališki muzej, Ljubljana.

* Pulcinella v Italiji, Guignol v Franciji, Punch v Angliji, Petruška v Rusiji, Kasperek na Češkem, Kasperl v nemških deležah.

** Povzeto po: Matjaž Loboda: »Razkošje talentov«, *Jože Pengov*, 2004, Slovenski gledališki muzej, Ljubljana.

*** Povzeto po: Edi Majaron. *Vera v lutko*, 2017, Knjižice Mestnega gledališča ljubljanskega.

ABSOLUTNI LUTKAR * | »Človek bi moral biti pesnik, da bi ustrezno opisal dosežke Jožeta Pengova in njegovih sodelavcev.«**

Režiser, dramaturg, pisec, igralec, publicist in pedagog Jože Pengov (1916–1968), utemeljitelj sodobnega slovenskega lutkovnega gledališča, je eden najpomembnejših slovenskih lutkovnih ustvarjalcev. Vzpostavil je specifičen lutkovni izraz, prelomil s preteklo estetiko, postavil temelje in dvignil nivo za nadaljnje lutkovno ustvarjanje od petdesetih let 20. stoletja dalje. Prizadeval si je za vzpostavitev lutkarstva kot umetnosti, meril na umetniško višino in zrelost, ki jo lahko dosega lutkovno gledališče.

Z lutkarstvom se je začel ukvarjati že v zgodnjih letih na *Marionetnem odru* bratov Pengov ter raznih amaterskih odrih. Zaradi velikega veselja do glasbe je leta 1937 pričel igralsko-pevsko-zabavniško sodelovanje s Franetom Miličinskim - Ježkom, s katerim sta kot duet *Jožek in Ježek* delovala v programu radijske postaje, pa tudi v številnih humorističnih scenah in prireditvah. S tehniko ročnih lutk se je seznanil v prvem slovenskem gledališču ročnih lutk *Pavlihova družčina*, ki ga je osnoval etnolog dr. Niko Kuret. Postal je prvi slovenski interpret *Pavlihe*, slovenske različice tradicionalnega lutkarskega junaka. * Ta *preudaren in pameten* lik ga je spremljal tudi kasneje na odru ročnih lutk MLG na Resljevi cesti, vse do zadnje predstave *Babica* (1960).**

Leta 1950 je nastopil mesto direktorja in umetniške vodje Mestnega lutkovnega gledališča (MLG; danes Lutkovno gledališče Ljubljana) in znatno zaznamoval prvi dve desetletji prvega slovenskega poklicnega lutkovnega gledališča. Z režijo *Martina Krpana* (1950) je nakazal svoje umetniške tendence, z naslednjo prvo samostojno predstavo v MLG, *Žogico Marogico* (1951), pa je napravil prelom s tradicijo v smer modernega lutkarstva. Tu je začel uresničevati svoje načelo avtohtonosti lutke: odvrnil se je od posnemanja človeških proporcev, odslikavanja gledališkega realizma, sokolske estetike ter od vpliva nemško govorečega območja. V ospredju so prevladovale pravljичne snovi in poetične vsebine po vzoru bogate češke marionetne tradicije.***

Prav udejanjanje tehničnih in vsebinskih novosti je spremljalo njegov umetniški opus, ki obsega marionetne predstave, kot so *Zvezdica Zaspanka*

Originalne lutke iz predstav *Ostržek*, *Mojca in živali*, *Zlata ribica* in *Mala čarovnica* so na ogled na stalni razstavi Lutkovnega muzeja na Ljubljanskem gradu. Prav tako so na ogled *Vrata noči iz Sinje ptice* – edini ohranjeni element iz predstave, ki je leta 1972, tako kot *Zvezdica Zaspanka*, zgorela v požaru.

(1955), *Ostržek* (1959), *Volk in kozlički* (1961), predstave ročnih lutk *Težave Peteršilčkove mame* (1951), *Čarobna skrinja* (1953), *Tri čudne zgodbe* (1954), *Medveda lovimo* (1955), pa tudi kombinacije različnih tehnik, kot so na primer javanke z mimičnimi lutkami v *Malem strahu Bavbavu* (1964). Za vrh njegovega ustvarjanja štejejo Maeterlinckovo *Sinjo ptico* (1964), ki je nastajala tri leta in, po kritiških zapisih, odlično združevala klasično besedilo z ustrezno likovnostjo (za katero je slikar France Mihelič prejel Prešernovo nagrado).

Že v ranih začetkih MLG je leta 1955 gledališče predstavil mednarodnemu občinstvu na festivalu v Dubrovniku, kjer je gledališče s predstavami *Mojca in živali* (1952), *Zlata ribica* (1953) in *Obuti maček* (1953) dobilo priznanje za enega najboljših gledališč take vrste. V letih delovanja je promoviral lutkovno umetnost tako doma kot po svetu, njegove predstave pa so postale del evropske lutkovne dediščine, saj so se izenačile s takratnim najnaprednejšim tujim lutkarstvom.

Leta 1968 je zapustil Mestno lutkovno gledališče in pričel pripravljati *Trdoglavčka* v Lutkovnem gledališču Dravljje, vendar premiere ni dočakal. Zadnji veliki mejnik je bila *Mala čarovnica* (1967), ki je sodobno pravljичno poetiko Jožeta Pengova le še potrdila.

Poleg bogatega ustvarjanja v Mestnem lutkovnem gledališču je njegov umetniški razpon obsegal mnogo področij delovanja: kot režiser je deloval tudi v tujini (Zagreb, Beograd), bil je selektor Jugoslovanskega festivala otroka v Šibeniku, bil v vodstvu mednarodne zveze UNIMA (ki ga je posthumno imenovala za častnega člana), pisal je študije s področja lutkovne teorije in prakse, opravljal pedagoško delo in deloval tudi v slovenskem filmu. Kot vsestranski lutkar, čigar delo je zaznamovalo slovensko lutkovno zgodovino, je postavil umetniške standarde, na katerih še danes gradimo vse možne lutkovne izraze.

»Delo v gledališču je večno iskanje novega izraza, je večno ustvarjanje. In to večno iskanje, ta večni nemir je obenem potrdilo, da gremo naprej!«*
— **Jože Pengov**

* Jože Pengov v reviji Lutka 32, str. 56–78, 1979.

Očetova *Žogica Marogica*, njegovo nedvomno najuspešnejše delo, je v 82 letih svojega obstoja postala fenomen ne le na področju gledaliških iger za otroke, temveč vedno znova izhaja tudi v knjižni obliki – in to ne le v Češki republiki. Doživela je vrsto dramaturško-režijskih prirojitev, po njeni predlogi je bil posnet lutkovni film, knjižna priredba pa obstaja tudi v obliki avdioknjige. *Žogica Marogica* je bila prevedena v dvajset jezikov.

Zgodovina nastanka te zgodbe, ki je zanimiva po tem, da je glavni junak-predmet – žoga, ki pa ima vse lastnosti otroka (zaupljivost, neprevidnost, neubogljivost, pa tudi igrivost, radovednost in dobro srce), je preprosta. Moja mamica je bila učiteljica v vrtec in moj očka (takrat še nista bila moja mamica in očka; poznala sta se zaradi dela v lutkovnem ansamblu učiteljskega društva Umetniška vzgoja) je pogosto zahajal k njej v vrtec. Nekoč je prišel, ko je mamica otrokom igrala na Češkem priljubljeno pravljico o Budulínku; ta mu je bila tako všeč, da je postala neposreden navdih za *Žogico Marogico*. Obema pravljicama sta skupna lika dedka in babice, toda njuno romanje v iskanju neubogljive *Žogice*, skupaj z zgodovinskimi realijami, ima že parametre moderne pravljice. Zvito lisico iz pravljice o Budulínku je tu nadomestil hudobni papirnati Zmaj Tolovaj, male lisičke pa papirnati zmajčki. Na reševalni poti za *Žogico* so bile dodane tudi nove osebe.

Nekoliko paradokсно je, da je ob vrsti drugih dejavnosti mojega očeta, ki je bil znamenit režiser, zgodovinar, teoretik, organizator, pa tudi avtor drugih gledaliških iger in dramaturgij za lutkovno gledališče, njegovo najznamenitejše delo postala prav *Žogica Marogica*, ki je nastala po naključju in iz ljubezni. Toda morda je prav to pravi razlog tako za njen nastanek kot tudi za njeno priljubljenost. *Žogica Marogica* je pravljica, ki je prirasla k srcu številnim generacijam; mene ob koncu predstave vselej gane, kako otroci pomagajo rešiti neubogljivo *Žogico* s svojim pihanjem, s svojo sapo. To je vedno ista skupna akcija otrok in igralcev, odra in občinstva – najsi bo na Češkem, na Slovaškem, v Sloveniji ali recimo na Japonskem.

Očka je nekoč napisal: »Le pojdi po svetu, prvorojena pravljica, in razveseli dobre ljudi!« Boljše želje za *Žogico Marogico* v vaši predstavi si ne morem izmisliti.

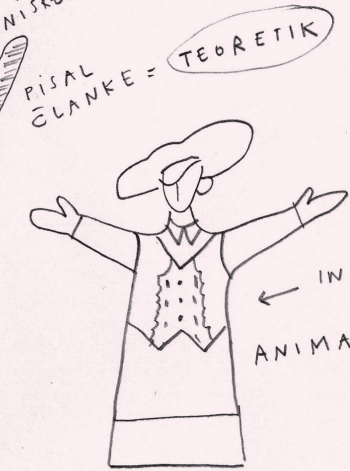
REVILJA
~LUTKA~
N.2

ČLAN UREDNIŠKEGA
ODBORA
PISAL
ELANKE =

ZLATA
PLAKETA

JUGOSLAVIJA
~1967~
10. JUBILEJNI
KONGRES

UNIMA ~1969~ ČASTNI ČLAN - POSTHUMNO -
PRAGA
VIZIJA
IZBOR
GLASBE

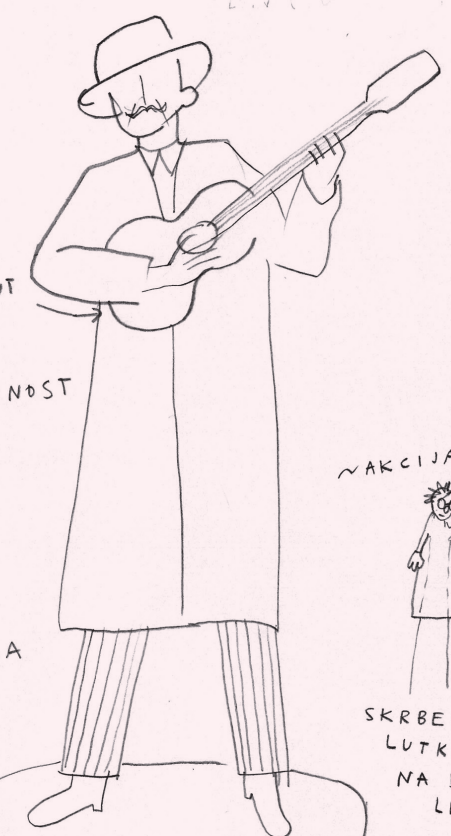

TEORETIK

INSTRUMENT
ANIMACIJA =
UMETNOST

1. INTERPRET
PAVLIHE

REŽISER = PRAKTIK
IGRALEC
SELEKTOR FESTIVALA OTROKA

NAŠ NAJPOMEMBNEJŠI
PENZOV =
LUTKOVNI USTVARJALEC

AKCIJA - REAKCIJA

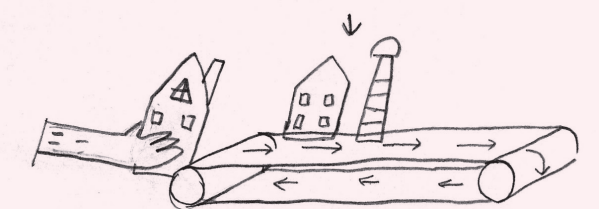
SKRBN KAKO
LUTKA REAGIRA
NA DRUGO
LUTKO.

JAN MALIK

ZELO NATANČEN
PERFEKIONIST
KARIZMATIČEN

3. UPRIZORITEV = ŽOGICA MAROGICA
= NEKAJ NOVEGA (IGRALNA TEHNIKA
AVTOHTONOST LUTKE, NI POTREBNO
DA JE ZA VZOR ČLOVEK)

TEKOČI TRAK

1. PRI ŽOGICI MAROGICI
PRI ZVEZDICI ZASPANKI =
DVOJNI

1950 — 1970
= OBDOBJE JOŽETA PENZOVA

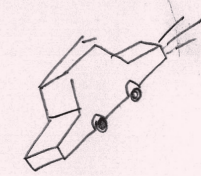
PRAVLJIČNE SNovi PREDNOST
ROMANTIKI IN SIMBOLIZMU

IMPOZANTNA ZGODBA SODOBNEG
SLOVENSKEGA LUTKARSTVA

EVROPSKI
LUTKOVNI
ZEMLJEVID

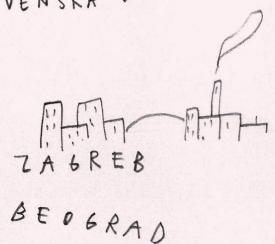

SLOVENIJA
SLOVAČKA
POLJSKA
ČEŠKA
Najnaprednejše evropske
države v lutkarstvu.

• VSAKIČ DRUG LIKOVNIK
• ISKAL SLOVENSKA BESEDILA

GOSTOVAL

ZAGREB
BEOGRAD

VESNA TERŽAN
AJŠA PENGOV,
OBLIKOVALKA LUTK

Med prvimi marionetnimi predstavami Mestnega lutkovnega gledališča (MLG), današnjega Lutkovnega gledališča Ljubljana (LGL), pri katerih je sodelovala Ajša Pengov kot oblikovalka lutk, je bila prav *Žogica Marogica*. Po uspešni lutkovni in radijski premieri je *Žogica Marogica* postala neverjetna uspešnica z več desetletji življenja na lutkovnem odru; hkrati je postala tudi priljubljena televizijska lutkovna igrica ter se ustoličila kot del naše kulturne dediščine.

Ajšine lutke iz predstav *Mojca in živali* ter *Zlata ribica* so na ogled na stalni razstavi Lutkovnega muzeja na Ljubljanskem gradu.

Ajša Pengov je oblikovala lutke za predstave legendarnega režiserja in prvega umetniškega vodjo lutkovnega gledališča – Jožeta Pengova, svojega svaka. Med prvimi nalogami, ki ji jih je Pengov zaupal, je bilo oblikovanje in izdelava lutk za predstavo Franza Poccija *Čarobne gosli* (1951) po predlogah še enega legendarnega lutkarja Milana Klemenčiča (1875–1957). *Čarobne gosli* naj bi bile najpopularnejša igra klasičnega evropskega lutkovnega repertoarja in Klemenčič jo je že v dvajsetih letih 20. stoletja, v pionirskem času slovenskega lutkarstva, pripravil za slovensko gledališko občinstvo. A če so bile *Čarobne gosli* že takrat klasika, zavezana estetiki preloma stoletja, je *Žogica Marogica*, ki je nastala istega leta, v svojem estetskem izrazu napovedala modernizacijo lutkovne umetnosti, v likovnem segmentu pa stilizacijo in manj ekspresiven izraz lutk.

Ajša je v MLG poleg *Žogice Marogice* (1951) in *Čarobnih gosli* (1950) ustvarila še lutke za predstavi *Mojca in živali* (1952) in *Zlata ribica* (1953). K lutkam pa je Ajšo pripeljal prav njen soprog Božo, kajti leta 1950 je sodelovala pri oblikovanju lutk za predstavo *Martin Krpan*, ki so nastale v sodelovanju s Šolo za umetno obrt v Ljubljani, kjer je bil Božo učitelj.

Žogica Marogica je bila že ob svojem nastanku opredeljena kot vzorna lutkovna igra – s tehničnega in likovnega vidika ter tudi v animaciji in interpretaciji. S to predstavo sta Ajša in režiser Jože Pengov dvignila MLG nad povprečje dotedanjega sokolskega lutkarstva. Namreč, Pengov je z *Žogico Marogico* začel uresničevati načelo avtohtonosti lutke. Pokazal je, da so lutke lahko samostojne in neodvisne, da ne potrebujejo vzora v tako imenovanem velikem gledališču, torej v človeku/igralcu, njegovem gibanju in mimiki.

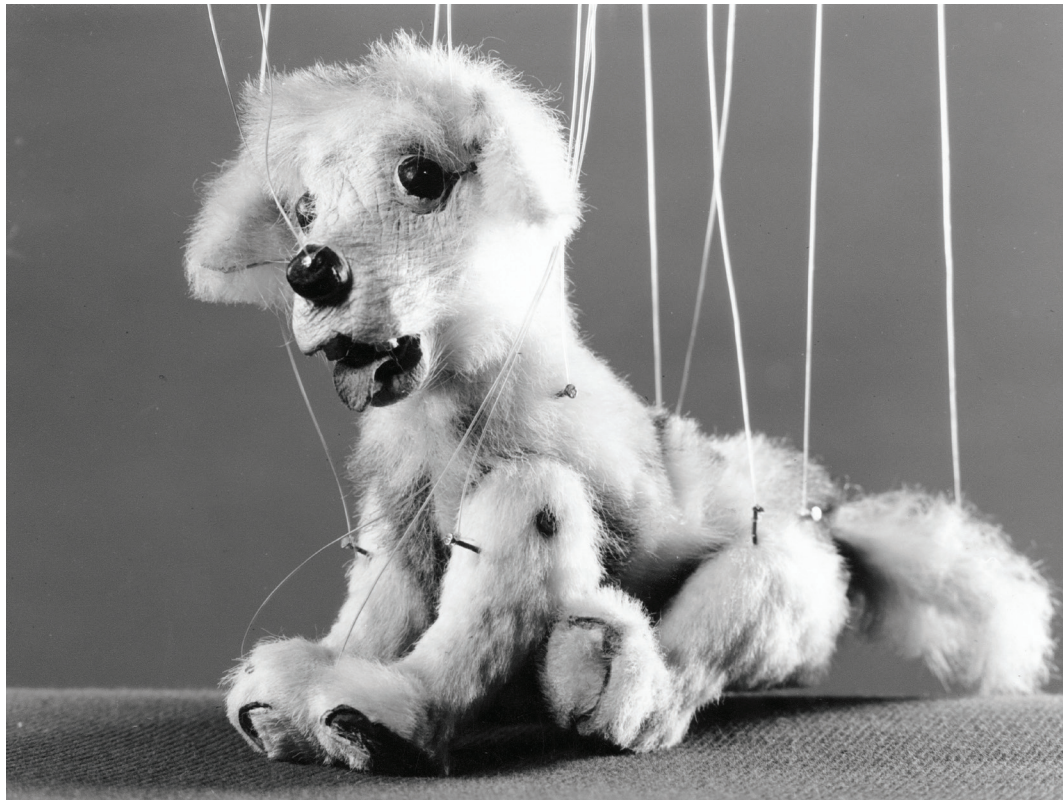

ŽOGICA MAROGICA

Slogovno je kritičarka Stanka Godnič Ajšine lutke za predstavi *Mojca in živali* ter *Zlata ribica* opredelila kot poetični romantizem. Vendar *Žogica Marogica* ne sodi v to slogovno opredelitev, saj je v primerjavi z lutkami obeh omenjenih predstav estetsko bolj groba. Namreč, takrat, na začetku svojega poklica oblikovalke lutk, se je v sodelovanju s Cirilom Jagodicem Ajša ukvarjala tudi s tehnično platjo izdelave lutk; in poznavalci so že takrat opozorili, da so lutke tehnično dobro izdelane. Občudovali so, na primer, kako ima zmaj gibčen gobec in oči, ki se vrtijo, pa kako je izdelana žogica, da poskočno kramlja. Navsezadnje je zaslediti tudi podatek, da je zamisli in želje režiserja (J. Pengov) Ajša ustrezno podprla prav v izvedbi in podobi marionet. Očitno sta dobro sodelovala in se dopolnjevala, tako je bil morda tudi estetski vidik njuna skupna odločitev. A še vedno je bila Ajša tista, ki je lutke oblikovala, konstruirala in jim vdihnila zametke življenjske moči, ki se je vedno znova razigrala na odru.

Ajša Pengov se je rodila leta 1913 na Dunaju v bogati družini Habermellner. Njen oče je bil v avstrijski diplomatski službi in nekaj časa tudi ambasador v Kairu. Vendar je okoli njenega rojstva in izvora kar nekaj skrivnosti. Eni viri govorijo, da je bila njena mama Egipčanka in da naj bi se njen oče v Egiptu drugič poročil. Drugi govorijo, da je bila Ajša potomka dunajskih plemičev prav po materini strani. Tretji pa, da je bila Ajšina mati morda Turkinja iz Bosne. Neizpodbitno dejstvo pa je, da je bila Dunajčanka, da je bil njen materni jezik nemščina in da je študirala kiparstvo in tudi diplomirala na Akademiji za likovno umetnost na Dunaju, kjer je srečala Boža Pengova in se z njim poročila ter prišla v Ljubljano. Po slabih deset letih zakona sta se razšla. Kmalu po tem, ko je naredila lutke za predstavo *Zlata ribica*, je zapustila MLG in se odselila v Sarajevo, kjer je do svoje smrti (1983) ustvarjala lutke za lutkovne predstave v Pozorišču lutaka Sarajevo. Njihova dokumentacija kaže, da je v Sarajevu naredila lutke za več kot 43 predstav in bila za nekatere tudi nagrajena. Tako si je Ajša Pengov s svojimi pretnjenimi kreacijami marionet že v zgodnjih petdesetih letih zagotovila vidno mesto med evropskimi ustvarjalci lutk.

Izdajatelj **Lutkovno gledališče Ljubljana**

Zanj **Uroš Korenčan, direktor**

Urednica **Ajda Rooss**

Avtorji besedil **Tjaša Bertonec, Jera Ivanc,**

Tjaša Juhart, Nina Malíková, Vesna Teržan

Lektorica **Metka Damjan**

Fotografije **Ada Hamza, Arhiv Lutkovnega gledališča Ljubljana**

Ilustracije **Zala Kalan, Lea Zupančič**

Oblikovanje **Ajda Schmidt**

Uporabljene črkovne vrste **Sentinel, Brandon**

Na papirjih **Fedrigoni Arcoprint Edizioni 1.3 Avorio 140g²,**

Zanders Spectral White 110 g/m²

Tisk **Tiskarna Grafex**

Naklada **2.000**

Ljubljana, november 2018

LUTKOVNO GLEDALIŠČE LJUBLJANA

KREKOV TRG 2, 1000 LJUBLJANA

T 01 300 09 82 / 080 20 04

E BLAGAJNA@LGL.SI

WWW.LGL.SI

SPLETNA PRODAJA VSTOPNIC

LGL.MOJEKARTE.SI

70 LET

LUTKOVNO
GLEDALIŠČE
LJUBLJANA